

Формування рефлексивних умінь майбутніх учителів англійської мови

Важливим напрямом вдосконалення навчання англійської мови є рефлексивний аналіз вчителем процесу результативності власної педагогічної діяльності. Уміння аналізувати й прогнозувати навчальну діяльність є ознакою готовності вчителя до самореалізації у професійній діяльності. Звідси витікає, що навчання рефлексії є невід'ємним складником методичної підготовки майбутнього вчителя англійської мови.

Аналіз наукових робіт показує, що рефлексія розглядається дослідниками як спрямованість пізнання на самого себе, процес «мислення про мислення», осягнення власних дій та їх законів [3: 14].

Фундаментальним у розумінні сутності механізмів рефлексії є твердження про необхідність «рефлексивного виходу» й зайняття зовнішньої позиції відносно свого життя, діяльності тощо та звернення до них як до певного змісту, який потрібно зрозуміти [5]. Виконання діяльності в режимі переходів між рефлексивними і діяльнісними позиціями суб'єкта В. Давидов, С. Неверкович і Н. Самоукіна називають «прийомом рефлексивної спіралі розвитку» [1: 79]. Автори зауважують, що, переходячи в рефлексивну позицію, суб'єкт має можливість споглядати способи власної діяльності як відокремлений предмет. У результаті цього фахівець може віднаходити помилки, невідповідності у своїй роботі, здійснювати пошук нових способів здійснення діяльності й ставити нові професійні цілі.

Рефлексія передбачає зіставлення умов і цілей діяльності, виявлення наявних у ситуації та досвіді суб'єкта засобів перетворення об'єкта праці, визначення їхньої достатності (або недостатності) для досягнення мети, вироблення поетапної стратегії і тактики, врахування та обробку зворотної інформації, що свідчить про міру адекватності цілям кожного етапу розв'язання професійного завдання [4: 138].

Всі перераховані напрями рефлексії мають місце в педагогічній діяльності. Проте, як правило, не всі вони розвинені однаковою мірою.

Специфікою педагогічної діяльності є те, що вона передбачає взаємодію вчителя та учня, за якої діяльність одного детермінує діяльність іншого та навпаки. Одностороння рефлексія діяльності вчителя або учня призведе до необ'єктивних висновків про ефективність навчання та не слугуватиме розвитку учасників педагогічного процесу.

Зазначене дає нам підстави погодитись з С. Кашлевим [2], що до структури педагогічної рефлексії слід віднести такі компоненти:

- рефлексія вчителем діяльності учнів;
- рефлексія вчителем своєї педагогічної діяльності;
- рефлексія вчителем педагогічної взаємодії;
- рефлексія учнем своєї діяльності;
- рефлексія учнем діяльності вчителя;
- рефлексія учнем педагогічної взаємодії.

Структуруючим компонентом рефлексії в педагогічному процесі, на думку С. Кашлева [2: 96], є аналіз (рефлексія) учнем своєї діяльності, оскільки педагогічний процес організовується і здійснюється вчителем для створення умов розвитку учнів, і це означає, що всі компоненти рефлексії в педагогічному процесі підпорядковуються цій складовій.

Формуванню умінь студентів виконувати педагогічну рефлексію повинно передувати формування їх умінь рефлексувати власну навчальну діяльність. Це є надзвичайно складним завданням з огляду на те, що за традиційного підходу до навчального процесу у ВНЗ предметом рефлексії був в основному навчальний матеріал (його систематизація, узагальнення). Способи навчальної чи професійної діяльності рефлексії не підлягали і, як результат – студенти не відчують потреби в усвідомленні свого розвитку чи «прирощення», не бачать причин своїх результатів, не можуть визначити, що саме відбувається в їхній діяльності [6: 127].

Оскільки рефлексія є складним інтелектуальним процесом, формування умінь до неї передбачає не лише ознайомлення студентів із алгоритмом рефлексії, а й цілеспрямоване керування викладачем цим процесом.

Алгоритм рефлексії студентів своєї діяльності передбачає зіставлення цілей заняття та власних індивідуальних досягнень, виявлення проблем, які залишились нерозкриті по завершенню діяльності, знаходження причин нереалізованих цілей, а також усвідомлення свого індивідуального внеску в роботу на занятті.

Необхідно зауважити, що рефлексія повинна проходити в атмосфері позитивного психологічного клімату довіри та співпраці. Пропонуємо кілька прийомів організації рефлексії в навчальному процесі.

Прийом «Рефлексивне коло»:

1. Наприкінці заняття всі учасники педагогічної взаємодії сідають у коло.

2. Викладач пропонує їм відповісти по черзі на такі запитання: яка мета ставилась кожним студентом особисто на початку заняття?; чи досягнута вона?; якщо ні, які причини цього?; що було найскладнішим на занятті?; що сподобалось?; які були відчуття на занятті (дуже цікаво, нормально, нудно тощо)?

3. По закінченню опитування викладач робить підсумок рефлексії. Вибірка та характер запитань можуть варіюватися в залежності від виду рефлексії (поточна, підсумкова), особливостей теми, що вивчається, та цілей педагога.

Прийом “Острови”:

1. Педагог на великому аркуші паперу малює мапу із зображенням островів такими назвами: «Sadness», «Expectation», «Happiness», «Uncertainty», «Satisfaction», «Inspiration», а також «Bermuda’s Triangle».

2. Мапа вивіщується на дошці і кожен із студентів малює на ній фломастером свій кораблик у тому районі, який відповідає його почуттям стосовно здійсненої роботи, вивченої теми.

3. Рефлексію завершує підсумок викладача, студентів.

Прийом “Ключове слово”: кожен із студентів пише на клаптиках паперу або називає вголос одне слово, з яким асоціюється його робота та її результати на уроці. Після цього викладач або студенти коментують виконане.

Прийом «Рефлексивна мішень»:

1. На великому аркуші паперу малюється мішень, яка розподіляється на чотири (можливо менше) сектора. В кожному секторі записуються параметри, які підлягають оцінці. Наприклад: сектор 1 – зміст заняття, сектор 2 – методи і форми роботи, сектор 3 – діяльність викладача, сектор 4 – моя діяльність студента).

2. Кожний студент «вистрілює», роблячи помітку у чотирьох секторах. Якщо він низько оцінює результати діяльності, помітка ним ставиться на поле «0» на мішені, якщо вище – на поле «5», якщо дуже високо – на поле «10», тобто в «яблучко».

3. Рефлексія завершується коротким аналізом, який організовує викладач.

Прийом «Міні-твір»: використовується для підведення підсумку вивчення об’ємної теми і передбачає глибоку рефлексію виконаної роботи.

Організована викладачем рефлексивна діяльність сприяє осмисленню студентами власного емоційного стану, навчальної

(професійної) діяльності, особистісних зусиль в навчальному процесі, причин продуктивності педагогічної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Давыдов В. В. О функциях рефлексии в игровом обучении руководителей / В. В. Давыдов, С. Д. Неверкович, Н. О. Самоукина // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 76-84.

2. Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения педагогике : учеб. пособие / С. С. Кашлев. – Мн. : Высш.шк., 2004. – 176 с.

3. Рудницька О. П. Творча діяльність учителя і рефлексія / О. П. Рудницька // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць / ред. кол. : Н. В. Гузій та ін – К, 1997. – С.14-17.

4. Савчин М. Рефлексія як механізм вдосконалення професійної діяльності фахівця / М. Савчин, М. Студент // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 137-146.

5. Слободчиков В. И. Психология человека. Введение в психологию субъективности : учеб. пособие для вузов / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М. : «Школа-пресс», 1995. – 384с.

6. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? : пособие для учителей / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.